

dr hab. Tomasz Bilczewski, prof. UJ
Katedra Międzynarodowych Studiów Polonistycznych
Centrum Studiów Humanistycznych
Wydział Polonistyki
Uniwersytet Jagielloński

Recenzja rozprawy doktorskiej *The World in China, China in the World: Decoding Relations Between World Literature and Literature in Mainland China in the 21st Century* mgra Piotra Machajka napisanej pod kierunkiem prof. SWPS dra hab. Marcina Jacoby’ego

Przedstawiony do oceny materiał składa się z dziesięciu artykułów połączonych w cykl publikacji według kryterium tematyczno-problemowego, za jakie Autor uznał zjawisko literatury światowej (czy szerzej, jak podpowiada tytuł, wzajemnych relacji literacko-kulturowych Chin i świata). Dwa z nich napisane zostały po polsku (i złożone z poświadczeniem przyjęcia do druku w „Przeglądzie Orientalistycznym”), pozostałe w języku angielskim – z nich pięć doczekało się publikacji (trzy w punktowanych czasopismach z polskiej listy ministerialnej, dwa zdeponowano w międzynarodowym repozytorium danych badawczych CERN), trzy przyjęto do druku (w czasopiśmie i dwóch tomach zbiorowych). Niektóre z tych publikacji powstały w ramach dwu- lub wieloautorskiej współpracy (także grantowej). Pierwsze 26 stron rozprawy proponuje syntetyczne omówienie struktury cyklu zarówno w języku polskim, jak i angielskim (poprzedzone spisem uwzględnionych artykułów), a na stronach 27–43 udokumentowano procentowy wkład własny i udział pozostałych autorów publikacji. Podsumowanie danych ujętych w tej dokumentacji przedstawia się następująco:

– publikacje autorskie:

Multipolar Community with a Shared Future: A Review on World Literature Discourse in China, w języku angielskim, przyjęta do druku w tomie: *Framing, Interpretation, and Misinterpretation: Examples from Asia and Asian Diasporas*, seria: Olomouc Asian Studies (tom 4), Olomouc: Palacký University Olomouc (2025);

What is Happening to the ‘Chinese School’ of Comparative Literature? Comparatist Approach Countered by World Literature Discourse, w języku angielskim, przyjęta do druku w tomie: *Porta Orientalis 3: Orient w badaniach młodych naukowców* (2025);

Transcend Civilisations: On Chinese New Literary Theory Enriching World Literature Studies, **opublikowana w czasopiśmie anglojęzycznym „Chinese Literature & World Literature”** 2025, no. 2.

Pojęcie literatury światowej w Chinach. Zarys historyczny oraz tendencje współczesne, w języku polskim, przyjęta do druku w czasopiśmie „Przegląd Orientalistyczny”.

Co po kompleksie noblowskim? Nowe kierunki literatury chińskiej w kontekście literatury światowej, w języku polskim, przyjęta do druku w czasopiśmie „Przegląd Orientalistyczny”.

– publikacje współautorskie:

Machajek, P., Świątczak-Borowy, M., 2025. *Li Zehou's Ideas on Chinese Modernity Revisited Possible Applications of Xi ti Zhong Yong*; **opublikowana w języku angielskim, czasopismo „Asian Studies”** 2025, 12(2), s. 43-61 **(70 pkt. na liście MNiSW), wkład autorski: 50%**;

Jacoby, M., Machajek P., *Pessoptimist About China's Future: Scientific Progress and Social Harmony in Hospital by Han Song and Nova by Cao Fei*, **opublikowana w języku angielskim, czasopismo „Journal of Current Chinese Affairs”,** 2026, <https://doi.org/10.1177/18681026251413255> **(70 pkt. na liście MNiSW), wkład autorski: 50%**;

Jacoby, M., Gryszkiewicz, A., Machajek P., Reismüller, F., *Two Sides of the Mirror: Contesting Social Orders with Chinese Art Heterotopias*, **opublikowana w języku angielskim, czasopismo „Cogent Arts & Humanities”** 2025, 12.1, <https://doi.org/10.1080/23311983.2025.2566271> **(100 pkt. na liście MNiSW), wkład autorski: 25%**;

Jacoby, M., Gryszkiewicz, A., Machajek P., Reismüller, F., *Not All Happy: Voices of Social Critique in Contemporary Chinese Culture*, **zdeponowana w języku angielskim, międzynarodowe repozytorium „Zenodo”,** 2024, nr 14499340, **wkład autorski: 25% naukowa nota informacyjna, notatki badawcze;**

Jacoby, M., Gryszkiewicz, A., Ilczuk, D., Kamińska, T., Machajek P., Reismüller, F., 2023. *Cooperation with the Chinese cultural sector in times of growing uncertainties*, **zdeponowana w języku angielskim, międzynarodowe repozytorium „Zenodo”, 2023, nr 10019950, wkład autorski: 5%, naukowa nota informacyjna.**

W świetle tego zestawienia wyraźnie widać, że pięć publikacji tworzy spójną pod względem autorstwa całość, podczas gdy pozostałe potwierdzają zróżnicowany wkład mgra Piotra Machajka w ich powstanie (dwukrotnie 50% udziału, dwukrotnie 25% i raz 5%), a wyznaczone przez nie granice materiału podlegającego ocenie są nieostre. Wobec tego uznać można, że tworzą przedsięwzięcia komplementarne w stosunku do najważniejszych, w pełni autorskich osiągnięć naukowych Doktoranta, przyjętych do druku w czasopismach i tomach zbiorowych skierowanych zarówno do czytelnika anglojęzycznego, jak i polskojęzycznych odbiorców (w przypadku artykułów mających się ukazać w „Przeglądzie Orientalistycznym”).

Taka strategia publikowania ma swoje zalety – uczestnictwo w międzynarodowym obiegu naukowym połączone ze współpracą w ramach grantów potwierdza choćby wielojęzyczne i wielokulturowe kompetencje Autora – z drugiej jednak strony, w przypadku oceny dorobku niejednorodność (w tym językowa) ocenianego materiału rodzi pewne poznawcze trudności wynikające z konieczności wzięcia pod uwagę odmiennie rozwijających się tradycji literaturoznawczych, terminologii czy kontekstów społeczno-historycznych. Właśnie z powodu tych trudności chciałbym od razu wyrazić pewien lekturowy niedosyt: wprawdzie z punktu widzenia czysto proceduralnego ubieganie się o stopień naukowy doktora na podstawie odrębnych, choć w różnym stopniu powiązanych ze sobą, artykułów jest w pełni uzasadnione i nie budzi wątpliwości, lektura przedstawionego materiału skłania do odnotowania, że to, co czytelnik musi w znacznym stopniu samodzielnie rozpoznać jako elementy wspólne (cykliczne) dziesięciu osobnych i w pewien sposób domkniętych całości, mogłoby zostać znacząco pogłębione, uspołnione i uzupełnione w Autorskiej próbie przygotowania opracowania o charakterze monograficznym, a tym samym lepiej ujawnić wszechstronne kompetencje i analityczne umiejętności Badacza.

Pierwszy z artykułów poświęcony został przeglądowi tekstów poświęconych zjawisku literatury światowej w Chinach (w XXI w.), Autor przejrzyście przedstawił zasady doboru tekstów do stworzonego przezeń korpusu, który pozwolił mu wyodrębnić i interesująco omówić trzy kręgi problemowe w chińskich dyskusjach nad *Weltliteratur*: krytykę zachodnich

konceptualizacji tej kategorii, marksistowskie koncepcje zjawiska oraz transfer światopoglądowo-politycznych stanowisk w sferę literaturoznawstwa.

Drugi z artykułów cyklu przedstawia historię zainteresowań literaturoznawstwem porównawczym w Chinach oraz rozwój tamtejszej „szkoły komparatystyki” ze szczególnym uwzględnieniem refleksji dotyczącej jej oryginalności, wykorzystuje przy tym pojęcie afazji rozumianej jako swoista dyskursywna blokada wiązana z trudnościami w formułowaniu niezależnych rodzimych teorii i próbami jej przewyciężenia. Już tutaj omówiony został dorobek krytyczny Cao Shunqinga, którego „teoria wariacji” w kolejnym artykule skonfrontowana zostanie z wizją poetyki światowej Wang Ninga i globalnym horyzontem myśli Chen Sihe – figurują oni jako ważni twórcy krajobrazu idei związanego z nowym postrzeganiem historii literatury chińskiej, nowymi inspiracjami teoretycznymi łączącymi obiegi wewnętrznych i zewnętrznych pól literackich.

Obserwowane między nimi napięcia znalazły rozwinięcie w pracy poświęconej koncepcjom filozoficznym Li Zehou i mitorealizmowi Yana Lianke, uznawanego za jednego z najważniejszych krytyków i pisarzy chińskich, postrzeganego przy tym jako swoisty zwornik między tym, co lokalne, a tym, co światowe; praktyki dyskursywne obu autorów przedstawione zostały jako dwie zbieżne strategie wykorzystania tradycji zachodnich do celów rodzimych. Dodatkowo współpraca z Martyną Świątczak-Borowy pozwoliła poszerzyć zakres analizy o koncepcję „konfucjanizmu rozumu publicznego” Sungmoon Kima. Warto też odnotować, iż sama koncepcja mitorealizmu potraktowana została jako klucz interpretacyjny do twórczości pisarek i pisarzy okresu postmaistowskiego.

Dwa kolejne artykuły skierowane zostały do odbiorcy polskojęzycznego i proponują syntetyczne ujęcie najważniejszych koncepcji literatury światowej oddziałujących w anglojęzycznym obiegu w zestawieniu z chińskim obiegiem kulturowym: Autor podkreśla rolę kultury popularnej i sytuuje ją na tle historycznych tendencji do „otwierania się Chin na świat”, jak i prób przyjmowania postaw przeciwnych.

Ostatnie ze wskazanych propozycji (7-10) wyróżniają się wyraźnie swoim wieloautorskim charakterem (a przy tym znacznie skromniejszym udziałem Doktoranta), wiążą się zarazem z zaangażowaniem w projekt grantowy (Horizon Europe), co wskazuje na umiejętność pracy zespołowej, w tym wypadku zawierającej wyraźny komponent interpretacyjny. Wedle deklaracji Autor odpowiadał za formułowanie teoretycznych założeń, analizę opowiadania *Stan transu* Chen Qiufana, traktowanego jako wyraz zapaści epistemicznej w późnym antropocenie (wychodzącej poza granice tego, co lokalne). W innym artykule podejmuje się porównawczej interpretacji powieści science-fiction Han Songa

zestawianej z narracjami dotyczącymi postępu naukowo-technologicznego i postrzeganej jako znak sprzeciwu wobec technologicznego determinizmu o charakterze utopijnym (kategoria pes optymizmu opisuje przy tym stan pewnej afektywnej ambiwalencji: optymizm odnoszący się do dotychczasowych osiągnięć i pesymizm w postrzeganiu przyszłości).

Dwa ostatnie artykuły zawierają naukowe noty informacyjne (jeden z nich także notatki badawcze): Autor analizuje dzieła literackie, kulturowe reprezentacje odnoszące się do wyzwań globalnych, omówiona została również specyfika chińskiego rynku dóbr kultury (amalgamat centralnego planowania z orientacją rynkową) oraz teksty będące elementem szerszych projektów multimedialnych. Dwie ostatnie pozycje w zestawieniu bibliograficznym cyklu obejmują rekomendacje dotyczące dyplomacji i polityki kulturalnej, mają one wobec tego pewien wymiar praktyczno-instytucjonalny.

Choć mgr Piotr Machajek w swoim wprowadzeniu zapowiada uważne analizy tekstów literackich, podczas lektury kolejnych artykułów trudno oprzeć się wrażeniu pewnego niedostatku pogłębionych (i odpowiednio sfunkcjonalizowanych) propozycji interpretacyjnych, zwłaszcza w tych fragmentach pracy, które zostały poświęcone zagadnieniom teoretycznym (przedstawianym niejako obok czy w oderwaniu od proponowanych porządków lekturowych odnoszących się do literatury). W pewien sposób zwraca na to uwagę sam Autor, gdy na s. 137 pisze tak: „Z tego może nazbyt pobieżnego zarysu wyłania się dwubiegunowa dynamika naprzemiennych okresów większego otwarcia na wpływy zewnętrzne oraz wzmożonej wiary w postęp napędzany bogactwem własnej tradycji i dziedzictwa”. Zarówno artykuł zawierający ten cytat, jak i inne artykuły zyskałyby znacznie, gdyby pewne konteksty teoretyczne zostały w nich poszerzone (czy raczej pogłębione) także z wykorzystaniem krótkich analiz tekstów literackich (traktowanych jako ilustracja czy uzupełniająca kontekst formułowanych tez).

Pozwoliłoby to zredukować wrażenie częstego poruszania się na dużym poziomie ogólności z dala od materii literackiej, której teoria dotyczy; nadmierna generalizacja dotyczy momentami także wykorzystywanych rozpraw teoretycznych; w artykułach przywołuje się liczne opracowania poświęcone literaturze światowej, często nie dowiadujemy się jednak, jak Autor rozumie i wartościuje stojące za nimi mechanizmy: nawet jeśli we fragmentach pracy skłania się ku jednej z przedstawianych koncepcji, brakuje pogłębionej analizy instytucjonalno-intelektualnego zaplecza, które doprowadziło do jej powstania i rozpowszechnienia. Odwołam się do najprostszego przykładu: kiedy mowa o studiach nad literaturą światową jako subdyscyplinie literaturoznawstwa, warto byłoby wyjaśnić, w jakich instytucjonalnych ramach, w jakim stopniu, historycznym momencie czy geograficznym kontekście postrzega się je w taki

właśnie sposób, jak wyglądają ich – nie tak oczywiste przecież – relacje z komparatystyką literacką czy translatologią (którym poświęcano osobne debaty), wreszcie: jak badany obszar wpływa na rozumienie historycznie zmiennych podziałów dyscyplinarnych. Odnosi się też miejscami wrażenie, że choć Autor znakomicie porusza się na wielojęzycznych obszarach, z pola widzenia znikają zagadnienia przekładu traktowanego jako ważna części mechanizmów i estetyki recepcji.

Nie mam wątpliwości, że Doktorant posiada bardzo dobrą ogólną orientację we współczesnych koncepcjach literaturoznawczych, których ważną składową pozostaje kategoria literatury światowej, w pracy pojawia się wiele nazwisk łączonych z najważniejszymi debatami komparatystycznymi, pozwalam sobie jednak i przy tej okazji odnotować również pewien niedosyt: choć przywołane zostały nazwiska Karen Thornber, Jing Tsu, Shu-mei Shih (odpowiadającej za tegoroczny raport ACLA o stanie badań porównawczych) czy Hauna Saussy'ego, zastanawiam się, czy rzeczywiście w pełni wykorzystano hermeneutyczny potencjał ich prac dotyczących literatury światowej. Pozwoliłyby one (zwłaszcza w przypadku ostatniego z wymienionych) pogłębić próby oświetlenia tytułowej kategorii z interesujących Doktoranta perspektyw. W opracowaniach dotyczących chińskiego kręgu kulturowego chciałoby się wszak przeczytać o tym, w jakim stopniu ów krąg wpłynął na rozumienie *Weltliteratur* i literacko czy też kulturowo zorientowanej komparatystyki w świecie, na który starał się w ostatnich dekadach otwierać (przykładowo wymienię tu takie książki Hauna Saussy'ego, jak *The Making of Barbarians: Chinese Literature and Multilingual Asia*, Princeton UP, 2022, czy *Translation as Citation: Zhuangzi Inside Out*, Oxford UP, 2017). Wielka szkoda, że nie udało się uwzględnić ważnych prac Lydii H. Liu: *The Clash of Empires: The Invention of China in Modern World Making* (Harvard, 2004) czy redagowanego przez nią zbioru *Tokens of Exchange: The Problem of Translation in Global Circulations* (Duke UP, 1999), poświęconego kulturowym interakcjom Chin ze szczególnym uwzględnieniem rynku przekładowego.

Choć upominam się o tego typu prace w przekonaniu, że przynoszą ważny materiał do studiów na wskazanym w tytule rozprawy zagadnieniu (obecności Chin w świecie, także w świecie akademickim), doceniam przedstawione w rozprawie próby mapowania sposobów rozumienia literatury światowej w Chinach wraz z ich historycznymi, społecznymi i politycznymi kontekstami, ukazujące dynamikę napięć między tym, co uznaje się za lokalne, a tym, co globalne. Na wielu stronach cyklu ujawnia się umiejętność krytycznej oceny i pewnego dystansu wobec prezentowanych stanowisk, a poszczególne artykuły bez wątpienia przynoszą

wiele cennych informacji pozwalających zorientować się, jak kształtują się dyskusje dotyczące literatury światowej w Chinach.

Uwaga poświęcana przez komparatystów *Weltliteratur* w ostatnich dekadach ma swoją (także geograficzną czy polityczną) specyfikę, a analityczna przydatność tej kategorii swoje poważne ograniczenia, wynikające m.in. z wpisanych w nią relacji władzy i społecznych uwarunkowań właściwych określonym tradycjom dyskursywnym. Sądzę, że wstępne rozpoznania dotyczące badanego materiału w przyszłości pozwolą Doktorantowi postawić i rozwinąć kolejne – pogłębione – pytania o przydatność kategorii literatury światowej w literaturo- i kulturoznawczych praktykach oraz profesjonalnych leksykonach. Z taką właśnie intencją sformułowałem pewne krytyczne uwagi, które nie wpływają jednak zasadniczo na moją pozytywną ocenę przedstawianego materiału; podobnie jak nie wpływają na nią drobne usterki językowo-stylistyczne, dostrzegane w artykułach pisanych po polsku i angielsku (rezygnuję z drobiazgowych wypisów, odsyłając tylko do jednego z mniej fortunnych fragmentów: przedostatniego zdania zamykającego drugi artykuł cyklu na s. 82).

Nie mam wątpliwości, że przedstawione przez mgra Piotra Machajka ustalenia potwierdzają znakomite przygotowanie językowe Badacza, wielokulturowe kompetencje i zaangażowanie w rozmaite formy naukowej aktywności (w przypadku takiego kraju jak Chiny wiążą się one także z widoczną w pracy czujnością poznawczą i etyczną, a zarazem koniecznością wypracowania skutecznych metod pozyskiwania tylko z pozoru łatwo dostępnego materiału). W przedstawionym do oceny cyklu artykułów szczególną wartość mają partie poświęcone chińskojęzycznemu dyskursowi na temat literatury światowej i jego lokalnym kontekstom, które rzutować mogą na przyjęte sposoby rozumienia tego pojęcia (zwłaszcza w powiązaniu z opisywanymi próbami „repozycjonowania Chin”, s. 9). Przede wszystkim dzięki nim praca osiągnęła zasygnalizowane we wstępnym umówieniu cele i w oryginalnym świetle przedstawia wskazane problemy badawcze.

Podsumowując: omawiany cykl artykułów we właściwy i wystarczający sposób prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktoranta i jego kompetencje literaturoznawcze, świadcząc o umiejętności prowadzenia badań, w tym badań o dużym stopniu trudności, wymagających analiz przekraczających liczne bariery językowe i kulturowe. **Oceniam ten cykl jednoznacznie pozytywnie** i uważam, że dysertacja spełnia ustawowe wymagania (art. 187 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce; tekst jednolity: Dz. U. z 2023 r. poz. 742 z późn. zm.), wobec tego zwracam się z wnioskiem do Rady Naukowej Instytutu Nauk Humanistycznych SWPS prowadzącej postępowania awansowe w

dyscyplinie literaturoznawstwo o dopuszczenie **mgra Piotra Machajka do dalszych etapów postępowania doktorskiego.**

Kraków, 11 czerwca 2026 roku